

УДК 343.77(477)(043.5)

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.02.2.54>

ПРО РЕТРОАКТИВНУ ДІЮ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ В КОНТЕКСТІ МЕХАНІЗМУ ВИПРАВЛЕННЯ ДЕКЛАРАЦІЙ, ЗАПРОВАДЖЕНОГО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Дудоров О.О.,*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінально-правової політики
та кримінального права**Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ORCID: 0000-0003-4860-0681

Письменський Є.О.,*доктор юридичних наук, професор,
проректор з наукової роботи ЗВО**«Університет Короля Данила»*

ORCID: 0000-0001-7761-7103

Дудоров О.О., Письменський Є.О. Про ретроактивну дію кримінального закону в контексті механізму виправлення декларацій, запровадженого в умовах воєнного стану.

Статтю присвячено з'ясуванню того, яким чином механізм виправлення декларацій, запроваджений згідно із Законом від 20 вересня 2023 р. «Про внесення змін до деяких законів України про визначення порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування в умовах воєнного стану», впливає на застосування ст. 366-2 Кримінального кодексу України (КК) «Декларування недостовірної інформації». Це питання висвітлюється на прикладі конкретного кейсу, який нині перебуває на розгляді Касаційного кримінального суду Верховного Суду.

Констатовано, що, запроваджуючи спеціальний тимчасовий механізм подання та виправлення декларацій, законодавець фактично визнав об'єктивні труднощі належного виконання обов'язку декларування в умовах воєнного стану, через що не міг не змінитися і підхід до кримінально-правової оцінки поведінки осіб, які добровільно усунули недостовірні відомості до початку повної перевірки. Доведено, що об'єктом кримінально-правової оцінки має ставати не первинний (дефектний) акт декларування, а кінцевий стан виконання обов'язку з урахуванням подання виправленої декларації. Показано, що обстоювана позиція узгоджується з панівним у науці кримінального права підходом, у межах якого виокремлюються особливості моменту закінчення злочину, передбаченого ст. 366-2 КК, які, своєю чергою, зумовлені закріпленням у ст. 45 «Про запобігання корупції» права подати виправлену декларацію.

Аргументовано, що розглядувана правова ситуація, з одного боку, відрізняється від ситуацій, які були предметом аналізу в Рішенні Конституційного Суду України від 19 квітня 2000 р. (справа про зворотну дію кримінального закону в часі) і постанові об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 24 лютого 2025 р. (справа щодо внесення змін до переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів), а, з іншого, є подібною до ситуації, яка виникла на практиці внаслідок набрання чинності Законом від 18 липня 2024 р. «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та деяких інших законів України щодо посилення відповідальності за дрібне викрадення чужого майна та врегулювання деяких інших питань діяльності правоохоронних органів» (підвищення розміру адміністративно караного викрадення чужого майна). Зроблено висновок про те, що Закон від 20 вересня 2023 р. є законом, що скасовує кримінальну протиправність діяння у контексті відповідальності за ст. 366-2 КК, та у разі добровільного виправлення декларації особою він має зворотну дію у часі.

Ключові слова: кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією, недостовірне декларування, кримінально-правова кваліфікація, джерела кримінального права, бланкетна диспозиція, зворотна дія кримінального закону.

Dudorov O.O., Pysmensky Ye.O. On the retroactive effect of criminal law in the context of the mechanism for correcting asset declarations introduced under martial law.

The article examines how the mechanism for submitting and correcting asset declarations introduced by the Law of 20 September 2023 "On Amendments to Certain Laws of Ukraine Concerning the Determination of the Procedure for Filing Declarations by Persons Authorised to Perform the Functions of the State or Local Self-Government under Martial Law" affects the application of Article 366-2 of the Criminal Code of Ukraine ("Declaration of False Information"). The issue is analysed through the prism of a specific case currently pending before the Criminal Cassation Court of the Supreme Court.

The introduction of a special temporary mechanism for the submission and correction of declarations signifies legislative recognition of the objective challenges in fulfilling declaration duties under martial law. As a result, the approach to criminal-law assessment for individuals who voluntarily corrected inaccurate information before the initiation of full verification requires reconsideration. The analysis supports that criminal-law evaluation should focus on the final state of compliance with declaratory obligations, rather than the initial defective declaration, considering the submission of a corrected declaration. This perspective aligns with prevailing criminal law doctrine, which identifies specific features regarding the completion of the offence under Article 366-2 of the Criminal Code. These features are derived from the statutory right to submit a corrected declaration, as established in Article 45 of the Law of Ukraine On Prevention of Corruption.

The authors argue that the legal situation under consideration differs, on the one hand, from the situations analysed in the Decision of the Constitutional Court of Ukraine of 19 April 2000 (case concerning the retroactive effect of criminal law in time) and in the ruling of the Joint Chamber of the Criminal Cassation Court of the Supreme Court of 24 February 2025 (case concerning amendments to the list of narcotic drugs, psychotropic substances and precursors). On the other hand, it is analogous to the situation that arose in practice following the entry into force of the Law of 18 July 2024 "On Amendments to the Code of Ukraine on Administrative Offences and Certain Other Laws of Ukraine Regarding the Strengthening of Liability for Petty Theft of Another's Property and the Regulation of Certain Other Issues of Law Enforcement Activity" (increasing the threshold for administratively punishable theft of another's property).

The conclusion is reached that the Law of 20 September 2023 constitutes a law that eliminates the criminal unlawfulness of an act within the meaning of liability under Article 366-2 of the Criminal Code and, in cases where a person has voluntarily corrected a declaration, has retroactive effect.

Key words: corruption-related criminal offences; false declaration; criminal-law qualification; sources of criminal law; blanket disposition; retroactive effect of criminal law in time.

Постановка проблеми. Декларування – основний засіб регламентованого Законом України від 14 жовтня 2014 р. «Про запобігання корупції» фінансового контролю за особами, на яких поширюється дія цього Закону. Такий контроль загалом узгоджується з відповідними приписами Конвенції ООН проти корупції (п. 5 ст. 8, п. 5 ст. 52). Сам факт наявності в нашій державі цього засобу фінансового контролю (при тому, що його, звісно, не варто ідеалізувати) є значним здобутком, який вкрай важливо не втратити і не перетворити на фікцію. У листі ексочільника Національного агентства з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) О. Новікова на ім'я Президента України, підготовленому у зв'язку з відкриттям Конституційним Судом України (далі – КСУ) провадження щодо конституційності деяких положень Закону від 14 жовтня 2014 р. (зокрема його ст. 45, присвяченої декларуванню), слушно зазначається, що запроваджений в Україні режим електронного декларування відповідає невідкладній соціальній потребі – протидії корупції та сприяє функціонуванню ефективної системи перевірки достовірності даних, що містяться у поданих суб'єктами декларування деклараціях. Режим електронного декларування став проривним інструментом запобігання корупції в Україні та одним із найважливіших досягнень на шляху її реформування [1].

Належне функціонування системи електронного (антикорупційного) декларування забезпечується з-поміж іншого статтями 366-1 і 366-2 Кримінального кодексу України (далі – КК), які передбачають відповідальність за такі кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією, як декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Проблема прогнозованості судової практики у частині застосування цих кримінально-правових заборон із бланкетними диспозиціями серйозно ускладнюється через динамічність антикорупційного та пов'язаного з ним регулятивного законодавства.

У цьому вчергове довелося переконатися у зв'язку з опрацюванням звернення одного із суддів Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (далі – звернення і ККС ВС, відповідно), що надійшло членам Науково-консультативної ради (далі – НКР) при Верховному Суді від-

повідно до ст. 434-2 КПК України і ст. 47 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Суть поставленого питання полягає у з'ясуванні спроможності Закону України від 20 вересня 2023 р. «Про внесення змін до деяких законів України про визначення порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування в умовах воєнного стану» (далі – Закон від 20 вересня 2023 р.) впливати на кримінальну відповідальність особи за ст. 366-2 КК. Відповідь на це питання, своєю чергою, передбачає пошук відповідей на два підпитання, сформульовані у зверненні таким чином: 1) чи є Закон від 20 вересня 2023 р. у розумінні ч. 1 ст. 5 КК законом про кримінальну відповідальність, що скасовує кримінальну протиправність діяння або іншим чином поліпшує становище особи, та має зворотну дію у часі, тобто поширюється на осіб, які вчинили відповідні діяння до набрання таким Законом чинності, з огляду на зміст ч. 2 ст. 3, ч. 3 ст. 4 КК, а також Рішення КСУ від 19 квітня 2000 р. № 6-рп/2000 і постанови об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 24 лютого 2025 р. у справі № 552/4770/19 (далі – постанова ОП ККС ВС від 24 лютого 2025 р.)?; 2) чи перешкоджає розпочатому кримінальному провадженню за ч. 1 ст. 366-2 КК реалізації особою права подати за згодою НАЗК виправлену декларацію до початку проведення повної перевірки цієї декларації відповідно до абз. 3 ч. 4 ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції»?

Подібна правова ситуація виникла на практиці внаслідок ухвалення Закону від 18 липня 2024 р. «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та деяких інших законів України щодо посилення відповідальності за дрібне викрадення чужого майна та врегулювання деяких інших питань діяльності правоохоронних органів», коли науковці і правозастосувачі шукали відповідь на питання, чи мало набрання чинності вказаним Законом своїм наслідком зворотну дію у часі КК у частині відповідальності за певні кримінальні правопорушення проти власності [2, с. 278–294; 3].

Стан опрацювання проблематики. Вагомим внеском у розроблення проблематики кримінально-правової характеристики декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації уповноваженої особи є праці таких вітчизняних науковців, як А. Агеєнко, В. Андрієшин, О. Бондаренко, А. Вознюк, Д. Волонець, І.Б. Газдайка-Василишин, В. Гацелюк, О. Гладун, З. Загинеї-Заболотенко, К. Задоя, А. Козачина, О. Марін, Д. Михайленко, Д. Міськів, Р. Мовчан, Л. Мостепанюк, Н. Никифорова, О. Пасека, І. Пастух, А. Савченко, М. Хавронюк, В. Щирська, В. Янівський та ін. Звертались до цієї проблематики і ми, розглядаючи питання належної кримінально-правової оцінки поведінки суб'єкта декларування, який замість заповнення декларації на офіційному веб-сайті НАЗК подав декларацію до зазначеного органу на паперових носіях [4, с. 45–57]. Водночас питання про вплив запровадженого в умовах воєнного стану механізму виправлення декларацій на кримінальну відповідальність особи за ст. 366-2 КК поки що не знайшло належного висвітлення в юридичній літературі, що і визначило напрям цієї наукової розвідки.

Мета дослідження. Відповідно, метою статті є з'ясування (на прикладі конкретного кейсу, який перебуває на розгляді у ККС ВС) того, яким чином механізм виправлення декларацій, запроваджений в умовах воєнного стану згідно із Законом від 20 вересня 2023 р., впливає на кримінально-правову оцінку поведінки декларантів і чи вбачаються у такій ситуації підстави для зворотної сили закону, та формулювання на цій основі пропозицій щодо вдосконалення правозастосування.

Виклад основного матеріалу. Почати дослідження вважаємо за доцільне з наведення релевантних положень антикорупційного законодавства. Відповідно до абз. 3 ч. 4 ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції» (у редакції Закону від 20 вересня 2023 р.) у разі самостійного виявлення суб'єктом декларування у декларації недостовірних відомостей після спливу терміну для подання виправленої декларації, передбаченого абзацом першим цієї частини, але до початку проведення НАЗК повної перевірки цієї декларації, суб'єкт декларування може звернутися до НАЗК із листом із поясненням причин, що призвели до внесення недостовірних відомостей та неподання виправленої декларації у зазначений термін, додавши підтвердні документи. Подані таким чином суб'єктом декларування відомості мають бути розглянуті НАЗК під час повної перевірки цієї декларації. Передбачено також, що декларації, подані під час дії воєнного стану, введеного Указом Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022, до дня набрання чинності Законом від 20 вересня 2023 р., вважаються такими, що були подані на виконання обов'язку, передбаченого ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції». Суб'єкти декларування, які подали такі декларації, мають право протягом 14 днів з дня набрання чинності Законом від 20 вересня 2023 р. (таким днем є 11 жовтня 2023 р.) звернутися до НАЗК щодо подання виправленої декларації за відповідний звітний період. НАЗК забезпечує такому суб'єкту декларування можливість подати виправлену декларацію за відповідний звітний період протягом 30 календарних днів з дня, наступного за днем одержання відповідного звернення суб'єкта декларування (абз. 2 п. 2-7 Прикінцевих положень Закону України «Про запобігання корупції»).

За версією обвинувачення С., маючи прямий умисел на внесення завідомо недостовірних відомостей до щорічної декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (далі – декларація), за 2021 р., будучи публічною особою, а саме начальником Головного управління Державної податкової служби у Чернігівській області, знаючи про те, що у разі внесення достовірних відомостей щодо її доходів та способу їх одержання її дії зазнають критики громадян і зашкодять її авторитету та репутації, не бажаючи їх публічного розголосу, вчинила кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією, за таких обставин. 24 листопада 2022 р. вона відобразила недостовірні відомості у розділі 11 декларації «Доходи, у тому числі подарунки», а саме не зазначила особистий дохід суб'єкта декларування та члена сім'ї суб'єкта декларування на загальну суму 1963022,41 грн. З огляду на це, орган досудового розслідування кваліфікував дії С. за ч. 1 ст. 366-2 КК як умисне внесення суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей до декларації, які відрізняються від достовірних на суму від 500 до 2000 прожиткових мінімумів для працездатних осіб.

За цим обвинуваченням суд першої інстанції ухвалив рішення про визнання С. невинуватою у вчиненні злочину, передбаченого ст. 366-2 КК. Свою позицію суд обґрунтував тим, що Закон від 20 вересня 2023 р. уможливив для суб'єктів декларування, які подали декларації під час дії воєнного стану, звернення до НАЗК щодо подання виправленої декларації за відповідний звітний період. Обвинувачена обґрунтовано скористалася цим правом і добровільно, дотримуючись визначеного порядку, 18 жовтня 2023 р. звернулася з клопотанням до НАЗК про надання їй можливості подати виправлену щорічну декларацію за 2021 р. 20 жовтня 2023 р. вона подала виправлену декларацію за 2021 р. із зазначенням в її розділі 11 доходів чоловіка у виді заробітної плати у розмірі 803265 грн та пенсії у розмірі 102471 грн (загалом на суму 905 735,76 грн). Суд вирішив, що, хоч виправлену декларацію за 2021 р. С. подала після повідомлення їй про підозру у вчиненні злочину (12 вересня 2023 р.), але до пред'явлення їй обвинувачення у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 366-2 КК (29 листопада 2023 р.), така поведінка узгоджується із Законом від 20 вересня 2023 р. Останній фактично надав можливість усім декларантам, які в умовах воєнного стану вже подали декларації за 2021–2022 рр., подати виправлені декларації за вказані періоди, запропонувавши відповідний алгоритм дій. Як наслідок, суд зробив висновок про відсутність об'єктивної сторони складу інкримінованого С. злочину, яка полягає у внесенні суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей на загальну суму 905 735,76 грн., оскільки до моменту пред'явлення обвинувачення декларантка усунула недостовірні дані [5].

Розглянувши скаргу прокурора, суд апеляційної інстанції ухвалив рішення виправдувальний вирок щодо С. залишити без змін. Було підтверджено відсутність в її діях об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 366-2 КК, оскільки до моменту пред'явлення обвинувачення декларантка внесла достовірні дані. Закон від 20 вересня 2023 р. урегулював механізм виправлення декларацій, поданих в умовах воєнного стану, що дало С. змогу проаналізувати зміст декларації та виправити недостовірні відомості в частині доходу, одержаного її чоловіком за 2021 р. У цій справі має місце внесення до декларації завідомо недостовірних відомостей, які відрізняються від достовірних на меншу суму, ніж це встановлено кримінальним законом [6].

Розв'язання порушених питань (відповідно до звернення) безпосередньо пов'язано з Рішенням КСУ від 19 квітня 2000 р. і правовою позицією, викладеною у постанові ОП ККС ВС від 24 лютого 2025 р. Рішення КСУ від 19 квітня 2000 р., як відомо, передбачає, що кримінальний закон, який визначає діяння як злочин, може містити посилання на положення інших нормативно-правових актів. Якщо ці положення в подальшому змінюються, то загальний зміст кримінального закону (диспозиція його норм) змін не зазнає. Протилежне означало б можливість зміни кримінального закону підзаконними актами, зокрема постановами Верховної Ради України, указами Президента України та актами Кабінету Міністрів України, що суперечило б вимогам п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України [7].

У постанові ОП ККС ВС від 24 лютого 2025 р. (суголосно Рішенню КСУ від 19 квітня 2000 р.) констатовано, що зміни, унесені постановою Кабінету Міністрів України від 24 травня 2024 р. № 653 до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 травня 2000 р. № 770, не є змінами до закону України про кримінальну відповідальність і відповідно до ст. 5 КК і ст. 58 Конституції України не мають зворотної дії у часі. Конкретизований зміст бланкетної диспозиції передбачає певну деталізацію відповідних положень інших нормативно-правових актів, що наповнює кримінально-правову норму більш конкретним змістом. Зміни, що вносяться до нормативно-правових актів, посилання на які містить бланкетна диспозиція, не змінюють словесно-документну форму кримінального закону. Кримінально-правова норма залишається незмінною. Отже, кримінальний закон у такому разі не можна вважати новим – зміненим законом [8].

Системний аналіз Конституції України, КК, Закону України «Про запобігання корупції» з внесеними до нього змінами відповідно до Закону від 20 вересня 2023 р., урахування здобутків науки кримінального права, звернення до базових правових принципів і релевантної судової практики, дає змогу констатувати, що кримінально-правова норма про відповідальність за декларування недостовірної інформації, яка внаслідок ухвалення Закону від 20 вересня 2023 р. текстуально (формально) залишилась незмінною, повинна мати зворотну дію у часі, тобто поширюватись на осіб, які виправили недостовірні дані в декларації, скориставшись механізмом, поява якого була зумовлена умовами воєнного стану.

Стосовно чинності закону про кримінальну відповідальність у часі КК (ч. 3 його ст. 4) установлює загальне правило: кримінальна протиправність і караність, а також інші кримінально-правові наслідки діяння визначаються законом про кримінальну відповідальність, що діяв на час вчинення цього діяння. Із цього правила існує виняток, за яким лише такі зміни до кримінального закону, якими поліпшується становище особи, можуть мати зворотну дію у часі (ч. 1 ст. 5 КК). Через це потребує з'ясування, по-перше, чи є Закон від 20 вересня 2023 р. законом про кримінальну відповідальність і, по-друге, чи передбачає цей Закон скасування кримінальної протиправності відповідних діянь.

Як це впливає зі згаданих судових рішень, С. 24 листопада 2022 р. подала декларацію, що містила недостовірні відомості. 20 жовтня 2023 р., керуючись положеннями оновленої на підставі Закону від 20 вересня 2023 р. редакції абз. 3 ч. 4 ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції», вона подала виправлену декларацію, усунувши недостовірні дані. Закон від 20 вересня 2023 р. передбачив таку можливість невідповідно, адже йшлося про потребу врегулювання процедури декларування, здійснюваної в надзвичайних умовах війни, яка починаючи від 24 лютого 2022 р. відбувається в найжорсткішій формі. Установлений механізм «постдеклараційного» виправлення помилок фактично доповнив зміст регулятивних норм, до яких відсилає бланкетна диспозиція ст. 366-2 КК. Запроваджуючи спеціальний тимчасовий механізм подання та виправлення декларацій, законодавець фактично визнав об'єктивні труднощі належного виконання обов'язку декларування в умовах воєнного стану, через що не міг не змінитися і підхід до кримінально-правової оцінки поведінки осіб, які добровільно усунули недостовірні відомості до початку повної перевірки. З огляду на сказане, надання суб'єктам декларування права на подання виправленої декларації у визначеному порядку свідчить про гуманізацію правового регулювання та має розглядатися як така законодавча зміна, що поліпшує становище особи в розумінні ч. 1 ст. 5 КК України.

Отже, об'єктом кримінально-правової оцінки має ставати не первинний (дефектний) акт декларування, а кінцевий стан виконання обов'язку з урахуванням подання виправленої декларації.

У цьому контексті є резонним нагадати, що момент закінчення злочину, передбаченого ст. 366-2 КК, має особливості, безпосередньо пов'язані з тим, що відповідно до абз. 1 ч. 4 ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції» упродовж 30 днів після подання декларації суб'єкт декларування має право подати виправлену декларацію.

З урахуванням цієї нормативної обставини у правничій літературі стверджується, що лише після спливу вказаного строку можуть виникнути підстави для притягнення декларанта до відповідальності; моментом закінчення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК, називається наступний день, після спливу визначеного в законодавстві строку подання виправленої декларації [9, с. 99–100, 144]. Як пише А. Козачина, декларування недостовірної інформації слід вважати закінченим не з моменту внесення суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей до декларації, а з моменту закінчення строку та кількості спроб її виправлення [10, с. 20, 97, 105, 142–143]. Уточнимо, що нині декларант має право подати уточнену (виправлену) декларацію впродовж 30 днів з моменту подання декларації і при цьому лише один раз. Раніше думку про те, що дії суб'єкта декларування не можуть кваліфікуватися за ст. 366-1 КК, якщо з боку суб'єкта декларування має місце або виконання вимог, або реалізація прав, передбачених Законом України «Про запобігання корупції», висловлював К. Задоя. Як на одну із таких ситуацій вчений вказував на випадок, коли декларант скористався передбаченим ч. 4 ст. 45 цього Закону правом виправити виявлені ним у декларації помилки і не порушив встановленого порядку і строків реалізації цього права [11, с. 227]. Не менш категоричний у своїх міркуваннях В. Янівський, на переконання якого відповідальність за декларування недостовірної інформації має виключатись, якщо особа скористалася передбаченим ч. 4 ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції» правом виправити виявлені нею у декларації помилки і не порушила при цьому встановленого порядку реалізації такого права; кримінальне правопорушення, каране за ст. 366-2 КК, необхідно вважати закінченим не з моменту внесення суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей до декларації, а з моменту закінчення 30-денного строку для її виправлення [12, с. 134].

Звідси логічно випливає, що правова оцінка дій С. не може здійснюватися ізольовано від внесених до Закону України «Про запобігання корупції» змін, зумовлених воєнним станом та об'єк-

тивними труднощами виконання обов'язку декларування. Запроваджений Законом від 20 вересня 2023 р. спеціальний механізм подання та виправлення декларацій безпосередньо вплинув і на визначення моменту закінчення злочину, передбаченого ст. 366-2 КК, зокрема і на кримінально-правову оцінку відповідної поведінки декларанта загалом. Надання суб'єктам декларування права на виправлення недостовірних відомостей у визначений строк свідчить про визнання державою можливості добросовісного усунення помилок до початку повної перевірки. Тому в ситуації, коли особа в межах передбаченого законом строку подала виправлену декларацію й усунула недостовірні відомості, відсутні підстави вважати кримінальне правопорушення закінченим.

Вартує окремої уваги і те, що поведінка С. має оцінюватися згідно зі ст. 366-2 КК, яка нерозривно пов'язана із Законом України «Про запобігання корупції», – навіть при тому, що останній загалом не призначений для розв'язання питань кримінально-правового характеру (врегулювання кримінально-правових відносин). Статус цього конкретного Закону в контексті аналізованої кримінально-правової заборони є особливим, адже він буквально «вмонтований» у її зміст. Ідеться не стільки про деталізацію бланкетної диспозиції, що здійснюється через звернення до інших нормативно-правових актів, скільки про обов'язковий складник правової підстави кримінальної відповідальності за ст. 366-2 КК. Закон України «Про запобігання корупції», передусім ті його положення, що регулюють декларування особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, є невід'ємним компонентом диспозиції ст. 366-2 КК, визначаючи конкретний кримінально-правовий зміст низки ознак основного і кваліфікованого складів декларування недостовірної інформації. Оскільки диспозиція цієї статті КК містить безпосередню «прив'язку» Закону України «Про запобігання корупції» як до акта, що визначає зміст і порядок подання декларації, будь-яка законодавча зміна порядку реалізації цього обов'язку об'єктивно впливає на зміст розглядуваної кримінально-правової заборони. Запровадження можливості подання виправленої декларації до початку повної перевірки фактично означає можливість зміни правової оцінки діяння, нівелюючи кримінально-правове значення первинно поданих недостовірних відомостей за умови їх добровільного усунення у спосіб, передбачений законом.

Вважаємо, що досліджуваний випадок принципово відрізняється від ситуацій, що були предметом аналізу в Рішенні КСУ від 19 квітня 2000 р. і постанові ОП ККС ВС від 24 лютого 2025 р. У зазначених актах ішлося про зміну підзаконних нормативно-правових актів, до яких відсилала бланкетна диспозиція кримінального закону, причому такі новели не торкалися самого закону як акта вищої юридичної сили та не змінювали нормативну модель кримінальної протиправності. Тому КСУ України та ОП ККС ВС виходили з того, що коригування підзаконного нормативного регулювання не означає зміни закону про кримінальну відповідальність і не може зумовлювати його зворотну дію у часі.

Тут доречно нагадати, що у висновку члена НКР при ВС В. Навроцького суголосно зазначається, що Закон від 18 липня 2024 р. «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та деяких інших законів України щодо посилення відповідальності за дрібне викрадення чужого майна та врегулювання деяких інших питань діяльності правоохоронних органів» є саме законом, а не іншим нормативно-правовим актом. Тому внесення змін в умови регламентації кримінальної відповідальності за викрадення чужого майна не суперечить ані Конституції України, ані Рішенню КСУ від 19 квітня 2000 р. в частині, яка стосується можливості відповідних змін лише законом. Вчений справедливо наголошує на тому, що у зв'язку з набранням чинності Законом від 18 липня 2024 р. виникла зовсім інша (порівняно з розглядуваною КСУ у 2000 р.) правова ситуація, яка стосується змісту кримінально-правової заборони (як це, на нашу думку, має місце й у випадку із Законом від 20 вересня 2023 р.). Змістовно текстом кримінального закону є не лише положення, які викладені у КК, а й наведені в інших законах, які визначають кримінальну відповідальність і без яких стаття кримінального закону залишається беззмістовною.

У справі щодо С., розглядуваній нині у ККС ВС, ідеться про внесення змін безпосередньо до закону – Закону України «Про запобігання корупції», який є актом того самого ієрархічного рівня, що й КК, і (що найголовніше) становить невід'ємний елемент складу кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 2 КК) – нормативної підстави кримінальної відповідальності за ст. 366-2 КК. Особливість цієї конструкції полягає в тому, що кримінально-правова норма не просто відсилає до іншого акта для технічної конкретизації, як це має місце у випадках із «звичайними» бланкетними диспозиціями кримінально-правових норм, а інтегрує його (законодавчого акта) приписи як обов'язковий змістовний компонент складу кримінального правопорушення. Саме тому зміна закону, який визначає порядок та юридичні наслідки виконання обов'язку декларування, не може не впливати на межі кримінальної протиправності відповідної поведінки. Крім того, на противагу ситуації зі змінами до переліку наркотичних засобів, що лише уточнювали предмет злочину, Закон від 20 вересня 2023 р. змінив правову оцінку поведінки суб'єкта декларування, визнавши допустимою і правомір-

ною можливість добровільного усунення недостовірних відомостей до початку повної перевірки. Тобто законодавець трансформував саму модель юридично значущої поведінки, що безпосередньо впливає на встановлення наявності або відсутності об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК.

Таким чином, порівнювані ситуації є різними за своєю правовою природою: у першому випадку – це зміна підзаконного регулювання, яка не зачіпає змісту кримінального закону; у другому – це законодавча модифікація нормативної підстави кримінальної відповідальності, що змінює межі кримінальної протиправності. Саме ця відмінність зумовлює необхідність застосування різних правових підходів і дає підстави для висновку про можливість зворотної дії у часі положень Закону від 20 вересня 2023 р. в їх у системному зв'язку зі статтями 5 і 366-2 КК. Видається, що такий висновок з-поміж іншого узгоджуватиметься з позицією ОП ККС ВС, згідно з якою підвищення розміру адміністративно караного викрадення чужого майна на підставі Закону України від 18 липня 2024 р. призвело до прихованої зміни змісту статей 185, 190, 191 КК [3], а отже, забезпечуватиме однотипний підхід до розв'язання подібних кримінально-правових проблем.

Однак навіть якщо наведені міркування про щонайменше часткову належність Закону «Про запобігання корупції», зміненого на підставі Закону від 20 вересня 2023 р., до закону про кримінальну відповідальність у сенсі ч. 1 ст. 5 КК не сприймаються, це не перешкоджає остаточному висновку про надання Закону від 20 вересня 2023 р. зворотної сили у контексті кримінально-правової оцінки вчиненого С. Адже у цьому разі стає у нагоді ч. 1 ст. 58 Конституції України, яка, як відомо, має найвищу юридичну силу і норми якої є нормами прямої дії. У ч. 1 ст. 58 Основного Закону передбачено зворотню дію в часі законів та інших нормативно-правових актів незалежно від їх галузевої належності за умови, що вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи (треба так розуміти – і кримінальну також). Відповідно, правозастосувач зобов'язаний (за наявності підстав) керуватись безпосередньо вказаною конституційною нормою. Пріоритет (верховенство) Конституції України у спірних ситуаціях, подібних до розглядуваної, впливає і з Рішення КСУ у справі про зворотню дію в часі законів та інших нормативно-правових актів) [13]. Тут зазначається, що дія нормативно-правових актів у часі раніше визначалась тільки в окремих законах України (КК, КУпАП, ЦПК України тощо). Конституція України, закріпивши в ч. 1 ст. 58 положення щодо недопустимості зворотної дії в часі законів та інших нормативно-правових актів, водночас передбачає їх зворотню дію в часі, коли вони пом'якшують або скасовують юридичну відповідальність особи, що є загальною визначеною принципом права.

Висновки. Проведене дослідження дає змогу зробити такі висновки.

1. Закон України від 20 вересня 2023 р. є законом, який гуманізує правове регулювання декларування, надаючи суб'єктам декларування право на добровільне виправлення недостовірних відомостей у декларації після спливу стандартного строку, але до початку повної перевірки НАЗК, у межах спеціального режиму, визначеного для декларацій, поданих в умовах воєнного стану. Згаданий Закон є підстави розглядати як закон про кримінальну відповідальність, який поліпшує становище особи в розумінні ч. 1 ст. 5 КК і через це має зворотню дію у часі, поширюючись на діяння, вчинені до набрання ним чинності. Зміни, внесені Законом від 20 вересня 2023 р. до Закону України «Про запобігання корупції», будучи безпосередньо інтегрованими в диспозицію ст. 366-2 КК, утворили нову нормативну основу порядку подання та виправлення декларації. У такий спосіб ці законодавчі зміни впливають на межі кримінальної протиправності, виключаючи кримінальну відповідальність для осіб, які добровільно усунули недостовірні відомості в межах передбачених строків і порядку. Юридичне закінчення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК, відбувається не в момент внесення недостовірних відомостей, а після спливу строків і можливих спроб їх виправлення у встановленому законом порядку. У разі добровільного та своєчасного виправлення недостовірних відомостей немає підстав вважати розглядуваний злочин закінченим.

2. На протигагу ситуаціям, аналіз яких містять Рішення КСУ від 19 квітня 2000 р. і постанова ОП ККС ВС від 24 лютого 2025 р., де зміни стосувалися підзаконних актів, Закон від 20 вересня 2023 р. вносить зміни до закону однакової юридичної сили, який, до того ж, є невід'ємним компонентом нормативної підстави настання кримінальної відповідальності за ст. 366-2 КК. Згаданий Закон фактично запроваджує нову модель юридично значущої поведінки, з огляду на що змінюється оцінка об'єктивної сторони складу правопорушення та відбувається поліпшення становища особи, що зумовлює зворотню дію у часі відповідно до ч. 1 ст. 5 КК і ч. 1 ст. 58 Конституції України. Відповідно: а) Закон від 20 вересня 2023 р. є законом, що скасовує кримінальну протиправність діяння у контексті відповідальності за ст. 366-2 КК, та у разі добровільного виправлення декларації особою він має зворотню дію у часі; б) розпочате кримінальне провадження не перешкоджає реалізації права на подання виправленої декларації до початку повної перевірки НАЗК, оскільки це узгоджується з порядком, установленим законом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Національне агентство з питань запобігання корупції. Президенту України Володимирі Зеленському. Лист Голови НАЗК О. Новікова від 22.08.2023. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2023/08/Lyst.doc.pdf> (дата звернення: 2.03.2026).
2. Дудоров О.О., Письменський Є.О. Про кваліфікацію кримінальних правопорушень проти власності з позиції зворотної дії КК України у часі. *Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації: Liber Amicorum на честь професора Петра Андрушка / упорядн. А.А. Стрижевська, К.П. Задоя. Київ: Юрінком Прес, 2025. С. 278–294.*
3. Постанова об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 7 жовтня 2024 р. у справі № 278/1566/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122302589> (дата звернення: 2.03.2026).
4. Дудоров О.О., Задоя К.П., Письменський Є.О. Про віру в Бога та обов'язок подавати антикорупційну декларацію. *Кримінально-правова протидія корупції у воєнній та повоєнній Україні: матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 24 листоп. 2023 р. / редкол.: Ю.А. Пономаренко та ін.; Коміс. з питань прав. реформи при Президентіві України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В.В. Сташиса; Громад. орг. «Все-укр. асоц. кримін. права». Харків: Право, 2024. С. 45–57.*
5. Вирок Новозаводського районного суду м. Чернігова від 13 березня 2024 р. у справі № 751/10686/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123031953> (дата звернення: 2.03.2026).
6. Ухвала Чернігівського апеляційного суду від 11 листопада 2024 р. у справі № 751/10686/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123031953> (дата звернення: 2.03.2026).
7. Рішення Конституційного Суду України у справі за поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 58 Конституції України, статей 6, 81 Кримінального кодексу України (справа про зворотню дію кримінального закону в часі) від 19 квітня 2000 р. № 6-рп/2000 у справі № 1-3/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-00#Text> (дата звернення: 2.03.2026).
8. Постанова об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 24 лютого 2025 р. у справі № 552/4770/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125711164> (дата звернення: 2.03.2026).
9. Агеєнко А.В. Кримінально-правова характеристика декларування недостовірної інформації: дис. ... д-ра філософії: 081 «Право». Харків, 2023. 226 с.
10. Козачина А.М. Кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації: дис. ... д-ра філософії: 081 «Право». Київ, 2023. 234 с.
11. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування / за ред. М.І. Хавронюка. Київ: Москаленко О.М., 2019. 464 с.
12. Янівський В.М. Декларування недостовірної інформації та умисне неподання декларації: соціальна обумовленість криміналізації, аналіз складів кримінальних правопорушень: дис. ... д-ра філософії: 081 «Право». Вінниця, 2023. 239 с.
13. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Національного банку України щодо офіційного тлумачення положення ч. 1 ст. 58 Конституції України (справа про зворотню дію в часі законів та інших нормативно-правових актів) від 9 лютого 1999 р. № 1-рп/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-99#Text> (дата звернення: 2.03.2026).

Дата першого надходження рукопису до видання: 2.03.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.03.2026
Дата публікації: 3.04.2026